

168

Közéleti hetilap **Óra**

XXIV. évfolyam 33. szám, 2012. augusztus 16.

Ára: 490 Ft

▶ **Hol végződik
a bírói függetlenség?**

▶ **Vona Erdélyben**

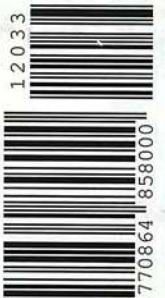
▶ **Vita Sólyom véleményéről**

▶ **A szóvivő magányossága**

▶ **Ángyán levélben bizonyít**

A kérdés szenvvedélye

Érdi Sándor régiekről és maiakról

ovszky Dániel felvétele

Pesttől Hollywo

A Marton família kalandjai

A Marton-ügynökség bulvárdarabokkal kereskedett világszerte. Molnár Ferenc műveit is képviselték. A családfő, Marton Sándor három gyermeke szétszóródott a világba: a vállalkozást George vitte tovább, majd Erzsébet, aki Hatvany Lajos báró felesége lett, András pedig a látványos tömegjelenetek specialistája Hollywoodban. A Ben Hur fogatversenyének rendezéséért Golden Globe díjat kapott. A látványos mű negatívját

nemrég restaurálta a stúdió, díszbemutatóját a New York-i Filmfesztiválon tartották. A rendező lányával, Tonda Martonnal KRISTON LÁSZLÓ beszélgetett.

► **Hogyan lett a nagyapja, Marton Sándor (1871–1938) irodalmi ügynök?**

– Ügyvédként a szellemi tulajdonjogokra szakosodott, egyik fő résztvevője volt a hágai szerzői jogi kongresszusnak, ahol kidolgozták az irodalmi művek védelméről szóló, ma is használatos szabályozások alapelveit. Gyakran megfordult New Yorkban. Én a nyolcvanas években csatlakoztam az ügynökséghez, Bözsi nagynéném (1902–1992) alatt. Ő élete végéig dolgozott. kilencvenévesen, egy telefonhívás kellős közepén halt meg. Ma is az 1912-es céges logót használjuk. Gyönyörű art deco grafika. George nagybátyám (1899–1979) képviselte Vicki Baum (Grand Hotel) műveit. Bözsi adta el Lubitschnak László Miklós Illatszertár című darabjának megfilmesítési jogát (Edmund Paukerrel, született Pók Ödönnel együtt – K. L.). Ebből készült a Saroküzlet (1940) című Lubitsch-film James Stewart főszereplésével.

► **Édesapja, Andrew Marton**

rált, de a húszas évek második felében visszajött, és a berlini UFA filmgyár vágója lett. Az 1933-as náci hatalomátvétel után is ott maradt. Meddig?

– A körülményekhez képest elég sokáig, 1937-ig. Már az összes zsidó barátja emigrált, de mivel elsőrangú filmvágó volt, megengedték neki, hogy ő állítsa össze a stúdió nagy költségvetésű filmjeit, amelyek a Harmadik Birodalmat dicsőítették. Még egy SS-testőrt is kapott maga mellé, hogy ne essen bántódása! A vágósobák ajtaján kör alakú ablakok voltak. Egyszer rázárták az ajtót, és ő csak annyit látott az üvegen keresztül, hogy Hitler bevonul a vetítőterembe. Leni Riefenstahl akkoriban készítette az olimpiáról szóló filmjét, s a nyers musztereket jött megnézni a Führer.

► **Vágóként dolgozott a Leni Riefenstahl főszereplésével készült „hegyi filmekben” is. Ez népszerű mozi műfaj volt akkoriban, az árja ember fittségét és a német táj misztikumát hirdette.**

– A szüleim gyakran vettek részt hegyi expedíciókban. Rendszerint a kollégái szoltak apámnak, hogy jöj-jön, mert forgatni kell. Az egyik ilyen túra a svájci Alpokba vezetett. Teljesen semleges, tudományos célú

odig

utazás volt. Riefenstahl is velük ment, és amint felértek a csúcra, ki-tűzött egy horogkeresztes zászlót! A berlini korszaknak úgy lett vége: a náci párttól leszóltak apámnak, hogy már nem tudják garantálni a testi épségét, azonnal távoznia kell. Anyámmal az éjszaka kellős közepén összecsomagoltak, és autón elmene-kültek az országból.

► **De előbb még a Himalája ma-gaslataira is eljutottak, a Himalá-ja démonai (1934) című film stáb-jában.**

– Apámnak odafent folyton meg kellett gyújtania egy gyufát, hogy ellen-őrizzze, van-e elég oxigén a levegő-ben. Az ott forgatott felvételeket az ötvenes években visszavásárolta az UFA-tól, és bedolgozta a Vihar Tibet felett (1952) című filmjébe, amely nagy hatással volt a tizenkét éves Martin Scorsese-re. Amikor saját ti-beti filmjét, a Kundunt népszerűsítet-te, lépten-nyomon azt magyarázta az amerikai sajtónak, hogy egy Andrew Marton nevezetű pasas filmje inspi-rálta.

► **A fehérterror idején Andrászt küldte el a család vidékre, hogy szerezzon elemőzsiát a gazdáktól. Egyik ilyen gyalogútja alkalmá-val az orgoványi erdőben fel-akasztott zsidókra lelt.**

Elmondása szerint gyerekeket is lá-tott a fákon lóg-ni. Milyen em-lékek éltek a családban a zsidóüldözés-ről?

– Nagy fájdalom volt apámnak, hogy a zsidó kvóta miatt nem járhatott egyetemre. Gyorsan le is lépett Magyarországról, előbb Bécsbe, majd New Yorkba ment. A háború alatt aztán Bözsit le-tartóztatta a Gestapo. Hatvany Lajos

ként kiváltságos dá-ma volt, de meg-hurcolták: vallatói eltörték a kezét, mert azt hitték az egyik papírlapról, amelyet a lakásán találtak, hogy titkos rádiókód. Pedig csak a bridzspartikhoz volt valami variá-ció! Kilenc hónapig volt fogságban. Az-tán táborba került. Ott meg az orosz katonák támadták meg.

A Hatvanyak magánre-pülőgépet béreltek, hogy ki-menekítsék a családtagokat. De a beépített SS-kémek meghiúsították a menekülést: a gép egyenesen valamelyik koncentrációs tábor felé vette az irányt. Bözsi ekkor már fogságban volt. Később Ame-rikában nyíltan beszélt a holokausztról. A háború egyes túlélőinek az volt a terápia, hogy kibeszélték a szörnyű eseményeket magukból. Ké-sőbb olvastam, hogy a túlélők gyermekeinél azonos szindró-mákat mutattak ki pszicholó-gusok. Bennem például félelem élt attól, hogy nyilvános helyen letartóztatnak. A hábo-rú után az MGM stúdió apám-ra bízta a *The Devil Makes*

Three (1952) rendezését. A film az underground náci mozgalomról szólt, amely ismét szervezkedik, és hatalomra akar jutni. Ami e műfaj-ban A harmadik ember volt Bécs-nek, A külügyi szívfügyek Berlin-nek, az volt apám filmje Münchennek. Mivel még egy másik filmet forgatott Holly-woodban, a néme-tül perfektül be-szélő nővérét küldte maga he-lyett, hogy ké-szítse elő a pro-dukciót, és találja meg a szükséges helyszíneket. Bözsi alig tudta elhinni, mi-lyen nagy fordulatot vettek a dolgok: „Néhány éve még a Gesta-po fogságában voltam, most meg egy náciellenes film forgatásán ma-

hogy mely épületeket ne bulldóze-rezze le a film kedvéért!”

► **Andrew Marton a világ min-den táján forgatott. Sokat volt tá-vol a családjától?**

– Mi is költöztünk vele! Amikor megszülettem, bejött a kórházba, csókot nyomott anyám arcára, és már rohant is a Salamon király bányái (1950) forgatására Kongóba! A Ben Hur (1959) idején Rómában jártam iskolába, A leghosszabb nap (1962) készítése alatt két évig párizsi diák voltam. Aztán mentünk Madridba A római birodalom bukása (1964) miatt. Bedolgozott a Kleopátrába (1963) és A 22-es csapdájába (1970) is. Imádott utazni, imádtá az idegen nyelveket. Ki nem állhatta, ahogy az amerikaiak beszélték az angolt. „Ha így folytatjuk a mássalhangzók elha-rapását, száz év múlva úgy fogunk beszélni, mint a kínaiak!”

► **Ismert szakember lett holly-**

Én persze odavoltam az új hullámos alkotásokért. Nagy vitáink voltak ebből.